

SJÚKAN RAK TILVILDARLI

– Okkurt er, sum vit vita kann elva til krabbamein seinni í lívinum, men sannleikin er, at hjá teimum allarflestu, sum fáa krabbamein, tykist sjúkan at raka tilvildarlaga, sigur Durita Tausen, forkvinna í Krabbameinsfelagnum.

DANJAL AV RANA

Tað eru altso fleiri og fleiri, sum fáa krabbamein. Durita Tausen, forkvinna í Krabbameinsfelagnum sigur, at ein møguleg frágreiðing upp á hetta er, at fólk liva longri.

– Jú longri eg livi, jú størri er vandin fyri, at eg fái krabba, og nú siga vit, at helvtin av teimum, sum fáa krabbamein, eru yvir 65 ár, sigur hon.

Í fjør vóru 236 nýggir tilburðir av krabbameini staðfestir í Føroyum. Ongantið áður hava so nógvir tilburðir verið staðfestir í Føroyum og hagtølini vísa, at talið á tilburðum bara økist. Síðani 2009 hava tað einans verið tvey ár, at talið á nýggjum tilburðum hevur verið undir 200, meðan tað einans kom fyri tvær ferðir frá 1995 til 2009, at talið var yvir 200 nýggir tilburðir.

Kortini eru tøluni fyri nýggjar tilburðir færri enn í grannalondum okkara. Í londunum rundan um okkum verður sagt, at triði hvør vaksinn fær krabbameinssjúkuna, men sambært Nordcan, sum er ein hagtalsgrunnur hjá norðurlandska krabbameinsfelagnum, eru sannlíkindini fyri at ein føroyingur fær krabbamein áðrenn 75 ára aldur minni enn ein fjórðingur hjá monnum (23,3%) og minni enn ein fimtingur hjá kvinnunum (19,6%).

Tað eru fá orð, sum skapa sovorðnan ótta millum manna sum orðið krabbamein. Hendan deydiliga sjúkan, sum tykist at raka fólkuttan at taka nakað atlit. Ung sum eldri kunnu vera rakt og tað munnu vera fáar familjur í Føroyum, sum ikki á onkran hátt eru raktar av hesi herviligu sjúkuni, antin at onkur í húskinum hevur fingið sjúkuna ella kanska hevur tapt stríðið móti sjúkuni, ella onkur í grannalagnum ella í víðkaðu familjuni.

Færri føroyingar raktir

Yvirhøvur liggja Føroyar nakað lægri enn grannalondini tá tað kemur til nýggjar tilburðir, eisini innan tey ymisku sløgini av krabbameini og meðan tá eina tíð sá út til, at vit nærkaðust sama støðið sum grannalond okkara, tykist gongdin nú at hava bremsað aftur, so munurin millum okkum og Norðurlond annars veksur aftur. Okkurt undantak er tó – talið av nýggjum tilburðum av prostatakrabba gjørdi eitt øgiligt lop upp eftir í 2003 úr 6 nýggjum tilburðum árið fyri til 16 tað árið. Síðani vaks talið stóðugt til 2009, tá 44 nýggir tilburðir av prostatakrabba vóru staðfestir. Síðani tykist talið av nýggjum tilburðum svingað millum 20 og 30 nýggjar tilburðir um árið.

Færri føroyingar verða raktir av krabbameini enn í grannalondum okkara, men Durita Tausen væntar,

at serliga tøluni fyri kvinnur við bróstkrabba fer at hækka komandi árin. Orsøkin til hetta, er at ein nýggj skipan við bróstscreening nú er sett í verk.

– So væntandi fara vit nú at finna bróstkrabba munandi fyrr enn áður, so talið av nýggjum tilburðum fer at hækka og miðalaldurin fer at lækka. Tilburðir, sum vit annars høvdu funnið næstu fimm árin, fara vit kanska at finna nú, og tað eigur at siggjast aftur í tølunum. So vit fáa eina hækking nú komandi árin, men so fer linjan at flata seg út aftur, metir hon.

Tað sæst eisini í hagtølunum, at tað eru fleiri yngri fólk, ið fáa krabbamein, men ivasamt er, um miðalaldurin lækkar ella um tað er fólkatálið, og tí eisini talið á fólki við krabbameini, sum hækkar.

– Eg veit ikki, um miðalaldurin lækkar, men tað tykist, sum at tað eru fleiri ungar kvinnur, sum nú fáa staðfest bróstkrabba. Men tøluni hjá Nordcan vísa eisini, at talið á teimum millum 15 og 28 bið krabbameini er meiri enn tvífaldað seinastu 60 árin. Orsøkirnar eru broytingar í lívsstíli, at vit oftari verða brend av sólini og so eisini, at vit finna meiri krabbamein, sigur Durita Tausen. Fyri Føroyar vísa tøluni, at talið á nýggjum tilburðum er tvífaldað í aldursbólkinum frá 15 til 49 ár seinastu 50 árin.

Durita Tausen sigur, at Føroyar líkjast nógv øðrum ídnaðarlondum, tá tað kemur til, hvat slag av

krabbameini rakar okkum. Hjá monnunum eru tað prostatakrabbi, lungakrabbi og krabbamein í maga og tarmi, sum verða rakt, meðan hjá kvinnunum er tað bróstkrabbi, lungakrabbi og krabbamein í maga og tarmi, sum eru vanligastu sløgini av krabbameini.

Ringasti fíggjindin er óhepni

Hóast nógv gransking verður gjørd á økinum og vitanin um sjúkuna er voksin nógv, so er framvegis nógv, sum vit ikki vita. Framvegis er stóðan tann, at vanligasta orsøkin til, at fólk fáa krabbamein tykist vera svarta óhepni. So er spurningurin, um tað veruliga er óhepni, ella vit bara ikki hava funnið sonnu orsøkina enn.

– Nógvir tilburðir koma av lívsstíli, men samstundis, so koma flestu tilburðirnir eftir øllum at døma tilvildarlaga. Hjá nógvum er tað svart óhepni, tí sjúkan rakar fyrst og fremst tilvildarlaga. Tað einasta, vit vita við vissu, er, at jú eldri tú verður, jú størri eru sannlíkindini fyri, at tú verður raktur av krabbameini, sigur Durita Tausen.

– Eitt er at vit liva longri og tí økt talið á tilburðum, men at roykja og drekka økir eisini um vandan. Í ávisan mun kemur ein langt við sunnari fornuft. Vit vita, at tað betrar nógv um heilsuna, eisini í mun til krabbamein, um vit røra okkum minst ein hálvan tíma um dagin. Vit vita, at royking, drekking

og fiti hava skaðiliga ávirkan, bæði í mun til krabbamein og aðrar lívsstílssjúkur. Men tá tað er sagt, so rakar krabbamein tíverri í flestu førum tilvildarlaga, sigur Durita Tausen.

– Hagtøluni siga, at tað er størri vandi fyri at vera raktur tilvildarlaga enn at tað er royking, sum gevur tær krabba, sigur hon.

– Vit søkja trygd, vit vilja vita, at um eg geri so og so, so eri eg trygg, men soleiðis er ikki við krabbameini. Tað eru toppvand ítróttarfólkum, sum ongantið hava roykt ella drukkið, sum kortini verða rakt av krabbameini, sigur Durita Tausen.

Hon vísir á, at granskarar vanligliga hava sagt, at tað eru arður og umhvørvi, sum eru keldan til flestu krabbatilburðir, men seinasta granskingin bendir á, at ringasta bølmenning er svarta óhepni.

– Men so kann tað jú vera, at um 20 ár hava granskarar funnið út av, at tað kortini ikki er so tilvildarligt, men at tað er ein ávis orsøk, sum ger, at vit fáa krabbamein, sigur hon.